

De Wagnerbiografie van Martin Geck

door Arjan Krijgsman

De ‘biografie’ die Martin Geck schreef verscheen al een tijdje geleden. Omdat het boek - naar ik heb begrepen - nog nooit in de *Wagnerkroniek* is besproken, volgt hieronder met de nodige jaren vertraging een recensie. Hiervoor stond het woord biografie tussen aanhalingstekens. Dat heeft een reden, het is namelijk de vraag of er wel sprake is van een ‘echte’ biografie. In elk geval verschilt dit werk wezenlijk van de wel ‘echte’ biografie van Martin Gregor Dellin. Hieronder zal dat verschil uitgebreid aan de orde komen. Weliswaar komt Wagners leven in deze studie regelmatig langs, maar tegelijk kun je zeggen, dat het niet werkelijk centraal staat. Centraal staan de opera’s, die in chronologische volgorde worden besproken. Geck heeft zo zijn redenen voor deze aanpak.

De term ‘biografie’ past ook niet bij dit boek, ook al omdat Geck zeer nadrukkelijk niet op zoek is naar (nieuw, nog niet gerapporteerd) bronnenmateriaal. Dat heeft zeker ook te maken met Gecks wantrouwen in de verschillende bronnen, die Wagners leven lijken te documenteren. Geck is in het bijzonder wantrouwend waar het Cosima’s werk betreft. Haar dagboeken komen hem duidelijk gekleurd voor. Juist ook door de bemoeienis van Wagner met haar aantekeningen en ook door de oncontroleerbaarheid van alles, wat in privéomstandigheden allemaal is gezegd. Geck zegt daarover: *‘Weil die bedeutsamen Mitteilungen zur Lebens- und Schaffensgeschichte fast immer auf individuellen Erinnerungen, persönlichen Einschätzungen usw. beruhen, ist es unmöglich, auf ihrer Basis ein objektives und zugleich aussagekräftiges Wagner-Bild erstellen zu wollen.’*

Diepgaande waardering

In plaats van een biografische studie, waarin het accent vooral zou liggen op het leven van de componist is dit werk veel meer een diepgaande waardering van het werk van Wagner, waarbij dat met name ook vanuit muzikwetenschappelijk oogpunt wordt bekeken. Maar daar blijft het niet bij: ook zaken als dramaturgie, historische samenhang en receptiegeschiedenis worden door Geck belicht. Daarbij worden er geen heilige huisjes gespaard en krijgt bijvoorbeeld ook Wagners antisemitisme ruim aandacht. Zowel buiten al ook binnen het muzikale werk.

Wagners leven wordt weliswaar in relatie tot het ontstaan van de verschillende werken bekeken, maar van wezenlijke betekenis is bij Geck de analyse van de handeling van de opera’s, waarna uitvoerig aan de orde komt, hoe Wagner die in muziek heeft omgezet. Daarbij wordt duidelijk dat Geck een groot kenner van de materie is en de belangrijke secundaire literatuur tot in de finesses beheerst. Al te vurige verdedigers van Wagner en zijn werk (zoals bijvoorbeeld Gregor-Dellin) en ook degenen, die Wagner alleen maar verachten, worden bewust overgeslagen.

Bij zijn chronologische behandeling van de opera’s concentreert Geck zich op de thematiek van de ‘Verlossing’ die in (vrijwel) alle werken zichtbaar is, waarbij hij benadrukt dat de vrouw als verlosser in de loop der jaren steeds minder zichtbaar wordt. Waar Senta in *Der fliegende Holländer* zichzelf uit liefde opoffert, zijn zulke vrouwen in de latere opera’s veel zeldzamer.

Doorwrochte behandeling

De chronologische behandeling begint met Wagners jeugd drama *Leubold und Adelaide*, noemt verder niet en wel gerealiseerde opera’s en eindigt bij *Parsifal*. Daarbij staat steeds weer de vraag centraal waarom het de moeite waard is om zich verder in Wagner te verdiepen.

Fascinerend is de manier waarop Geck de *Leitmotive* in Wagners werk bespreekt. Geck laat zien, hoe

Wagner met de *Leitmotive* in de Ring bij alle belangrijke elementen van de handeling een systeem ontwerpt dat in zijn complexiteit en enorme zeggingskracht het karakter van een eigen taal krijgt. Zijn doorwrochte behandeling is niet steeds lichte kost, maar in principe ook voor niet muzikaal onderlegden met een klein beetje moeite toegankelijk en de moeite waard.

Om hier een duidelijker idee te geven van de werkwijze van Geck wil ik graag laten zien, hoe hij bijvoorbeeld te werk gaat met *Parsifal*.

In het inleidende deel wordt Wagners worsteling met de stof en de eerste uitvoering van *Parsifal* beschreven. Zowel de twijfel aan de dirigent (wil hij het werk wel door de Joodse dirigent Levi laten uitvoeren?) als ook de 'theologische' overwegingen, waarover hij enkele geestelijken raadpleegt, worden geschetst.

In de bespreking van de inhoud gaat Geck in op het verlossingsthema, dat door talloze recensenten en auteurs uitgebreid besproken werd. Rond de slotwoorden 'Höchsten Heiles Wunder: Erlösung dem Erlöser!' kwam de vraag op bij velen wie nu eigenlijk hierdoor wie verlost wordt. Enerzijds wordt aangenomen, dat Amfortas door Parsifal verlost wordt van de kwelling om zijn ridders de verlossende Graal niet te kunnen schenken. Daarnaast kwam de interpretatie op dat de 'verloste verlosser' niemand anders dan de in de Graal aanwezige Jezus kan zijn. In veel van de reacties op de opera klonk naast bewondering flinke spot en verontwaardiging door. Zo zagen enkelen duidelijk antisemitische elementen, die zouden culmineren in de 'vervanging' van de Joodse door de 'Germaanse' Christus.

Een kritiek die ook gevoed werd door de figuur van Kundry. Zij wordt - als Joodse vrouw - in sommige kritieken gezien als het vrouwelijke equivalent van Ahasveras, net als hij tot een zwerfend en thuisloos bestaan veroordeeld als gevolg van een tegen Christus gepleegde zonde. Zij kan - let op de parallellen met Tannhäuser - slechts gered worden door afstand te doen van de lichamelijke, sensuele liefde ten gunste van een ascetische, niet lichamenlijk ingevulde 'hogere' liefde. Tot nu toe wordt er onder Wagnerkenners en -liefhebbers gestreden over de vraag hoe het nu precies zit met de antisemitische connotatie van de Kundry-figuur. Geck belicht dit zelf vanuit verschillende hoeken en vraagt zich af of Kundry met ideologische of historische criteria wel recht kan worden gedaan. Hij wijst erop dat deze eenzijdige benaderingen Kundry's 'Doppelwesen' tekortdoen.

Om dat argument kracht bij te zetten, analyseert Geck de muziek van Parsifal en met name de Kundry-partij. Hij komt op basis van een intensieve analyse tot de conclusie dat de muziek van *Parsifal* 'in ethischer Hinsicht viel weniger eindeutig ist als die Musik im Ring'. Juist dat maakt duidelijk dat het zaak is om voorzichtig met (snel getrokken) conclusies over de inhoudelijke kant om te gaan. Heel aardig in het boek zijn de 'À Propos-teksten', die aan het eind van ieder hoofdstuk te vinden zijn. Het betreft steeds min of meer anekdotische, luchtig geschreven verhalen van anderhalf tot twee bladzijden, waarin gebeurtenissen uit Wagners leven besproken worden. Bijvoorbeeld over zijn verhouding met Heinrich Heine, die van vriendschappelijk naar ronduit vijandig ging.

Gecks boek is alweer van een tijdje geleden. Maar is door de veelheid van informatie, die deze erudiete schrijver geeft en door de grote variatie van thema's die aan de orde komen, nog steeds zeer de moeite waard. Van harte aanbevolen.

Martin Geck, Richard Wagner, Rowohlt Verlag. Bij de Duitse verzendboekhandel Medimops.de in verschillende uitgaven te koop, in prijs variërend van € 3,99 tot € 10,99.

Ook in het Engels verkrijgbaar bij o.a. Amazon; 'Richard Wagner: a life in music'.

Over Martin Geck (1936 - 2019)

Martin Geck geboren in Witten en groeide op in een pastoraal gezin. Het verlangen naar een rechtvaardige samenleving en solidariteit werd hem door zijn ouders ingeprent. In 1976 werd Geck professor in de muzikwetenschappen aan de Technische Universiteit van Dortmund en werkte ondermeer als stichtend redacteur van der Richard-Wagner-Gesamtausgabe.

